

АВТОРСКА СПРАВКА

за приносните моменти в научните публикации
на проф. д-р Стоян Ставру, дфн
[съкратено резюме]

Най-важните научни приноси на проф. дфн Стоян Ставру са в областта на *философията на живота* като биологичен факт и *философията на правото* като регулатор. В резултат на професионалните и експертни усилия на проф. дфн Стоян Ставру в българската наука и българското образование бяха обособени изцяло ново проблемно поле и учебна дисциплина, каквото представлява биоправото. Стоян Ставру е единственият в България преподавател по биоправо – в неговите релации с биоетиката и биосигурността, от 2009 година до настоящия момент. Основен фокус на научните изследвания на проф. дфн Стоян Ставру е взаимодействието между етиката и регулациите в контекста на актуални за съвременното общество проблеми, свързани с отношението към човешкото тяло, развитието на технологиите и разрешаването на екологичните проблеми с природата и климата.

С оглед темата, на която са посветени, и задачите, които преследват, научните публикации могат да бъдат обособени *в три основни групи*, които в настоящата справка са изведени на преден план: а) научни публикации, които изследват и проблематизират *философията на субекта* като носител на права и задължения: как и въз основа на какви критерии се признава способността на едно лице да бъде носител на права и задължения (Тематично направление № 1); б) научни публикации, които са посветени на *философията на волята* и дееспособността: как и въз основа на какви критерии се признава способността на едно лице да упражнява лично и със самостоятелни действия притежаваните от него права и задължения (Тематично направление № 2); и в) научни публикации, които прокарват и експериментират с нови връзки на взаимодействие между философия, етика и право, както с оглед установяването на принципните траектории на пресрещане на тези различни научни полета, така и с оглед интегралното осмисляне на импликациите, възникващи при регулирането на конкретни социални проблеми, основен сред които остава връзката *етика и климат* (Тематично направление № 3). Именно този тематично-теологичен (а не формално хронологическият) критерий е използван по-долу при представянето на изведените на преден план приносни моменти.

НОСИТЕЛИ НА ПРАВА: философски и юридически въпроси на [право]субектността

„Видения в Кутията на Пандора. Биоправо“ включва две книги: „Книга първа. Юридическа митология на човешкото тяло. Флуктуации на правосубектността“ и „Книга втора. Мутации при човешката репродукция. Карнавална смърт – правни аспекти“. Той се състои от общо 51 текста, които са разделени в четири раздела:

а) **Юридическа митология на човешкото тяло:** отключените от съвременните технологии въпроси, касаещи *етичните граници на употреба на човешките тела*, включително: използването на човешкото тяло като особен вид медия; интерпретирането му като обект на право на собственост с произтичащите от това претенции за неограничени употреби и разпореждания, включително отдаването му под наем, извършването на телесни модификации, прилагането на различни техники за усъвършенстване и подобряване, включително чрез промяна на човешкия геном. Разгледани са и въпросите за етичните граници на донорството приживе, както и условията, при които в България е допустимо извършването на смяната на гражданския пол. Особено внимание е отделено и на правните измерения на болното тяло;

б) **Флуктуации на правосубектността:** теоретичните въпроси, проблематизиращи *етичните и философските измерения на понятието за правен субект* като валидизиран от закона „агент“ в света на нормативното, включително: анализирането на критериите, по които се признава и предоставя правосубектност и поставянето на конкретни философски въпроси като: мисли ли си „естествени“ права за животните и постулатите на т. нар. етика на ограниченията при ползване на природата; следва ли правото на собственост да бъде разграничено от правото на природоползване и какви са залозите и възможните последици от провеждането на подобно разграничение; трябва ли да бъдат допуснати т. нар. „патенти върху живота“; какво е бъдещето на правната регулация на вещите и по-специално на тези от тях, които все по-често се дефинират като интелегентните агенти? Изследвани са също така и специфични въпроси, свързани с правосубектността в наказателното и в медицинското право;

в) **Мутации при човешката репродукция:** практическите въпроси, свързани с прилагането и оспорването на *етичните ограничения на предлаганите от съвременните технологии методи за човешка репродукция*, включително: преосмислянето на ролята на случайността в етиката и най-вече в етиката на възпътеността; поставянето на въпроса за т. нар. генетична собственост и мислимостта на възможността за принудително изпълнение на парични вземания върху стволови клетки; предефинирането на позволените и забранените действия по време на бременността, включително чрез поставянето на въпросите за допустимостта на заместващото майчинство, клонирането и

синтетичната репродукция. Разглеждани са етичните и правните проблеми, възникващи в юридическото ежедневие на т. нар. сраснали (сиамски) близнаци, какъвто случай през 2017 година беше отразен подробно и от българските медии (сиамските близнаци от Сливен Богдан и Янко);

г) **Карнавална смърт – правни аспекти:** поставените от културите на постмодерността провокации към традиционни *етични и правни регулации и най-вече забрани, свързани с отношението към смъртта*, включително: съображенията „за“ и „против“ навлизането на правилата на пазарното договаряне в сферата на управлението на смъртта, както по отношение на начина на нейното настъпване (мозъчна смърт, евтаназия, крионизация и други „екстравагантни“ погребални услуги), така и при определянето на нейните правни последици („послесмъртно“ донорство, наследяване „в облака“, правна възможност за погребване на човешки ембрион или на мъртвородено дете). Особено внимание е обърнато на някои конкретни форми на непристойно третиране на мъртвото човешко тяло като некрофилия, канибализъм, послесмъртна репродукция и пластинация. Разделът завършва с все посилно стимулираната от съвременния технологичен свят идея за преодоляване на биологичните ограничения на човешкото съществуване и за пренасянето му отвъд неговото ограничено като възможности и като трайност във времето тяло (трансхуманизъм/постхуманизъм) – идея, която поставя и фундаменталния въпрос идва ли краят на биоетиката и биоправото.

Приноси моменти:

- двутомният сборник представлява първия по рода си опит за обобщаване и последователно представяне на огромното разнообразие от въпроси, които се поставят при съвременните етични и правни регулации на биологичните феномени в човешкия живот, а именно: зачеване, бременност, раждане, възраст, телесни модификации, болест, старост и смърт, като по този начин за пръв път в България сборникът обособява научното поле на теоретичната дисциплина „биоправото“, която е значително по-малко популярна в сравнение с дисциплината „биоетика“;

- последователно са използвани възможностите на интердисциплинарния метод, като практическата ориентираност и подчертания утилитаризъм на юридическите регулации, от една страна, се балансира с по-теоретичните по своето естество и не толкова категорични в своите крайни изводи изследвания на философията и в частност на биоетиката;

- подробно разгледани са редица конкретни въпроси от дневния ред на българското общество (например организираната през 2013 г. изложба на пластинати в София), включително такива, касаещи внесени в Парламента законопроекти, някои от които бяха приети (като например Законопроектът за изменение и допълнение на Закона за гражданската регистрация, който доведе до промяна на чл. 61 с изм. и доп., бр. 55 от 2015 г., в сила от 21.07.2015 г. от Закона за гражданската регистрация, позволяваща на родителите да погребват мъртвородените си деца), а други не (като например Законопроекта за евтаназията със сигнатура 154-01-68, внесен на 27.06.2011 г. от народен депутат и отхвърлен на първо четене на 01.09.2011 г., както и петте законопроекта, свързани с легализирането на заместващото майчинство, а именно: Законопроект за

изменение и допълнение на Закона за здравето със сигнатура № 154-01-88/29.07.2011 г., приет на първо четене на 26 Октомври 2011 г.; Законопроект за изменение и допълнение на Кодекса на труда със сигнатура № 154-01-87/29.07.2011 г., приет на първо четене на 26 Октомври 2011 г.; Законопроект за изменение и допълнение на Кодекса за социалното осигуряване със сигнатура № 154-01-86/29.07.2011 г., приет на първо четене на 2 Ноември 2011 г.; Законопроект за изменение и допълнение на Закона за гражданската регистрация със сигнатура № 154-01-85/29.07.2011 г. и Законопроект за изменение и допълнение на Семейния кодекс със сигнатура № 154-01-84/29.07.2011 г., приет на първо четене на 26 Октомври 2011 г.);

- предвид неговата актуалност, бих подчертал представения подробен анализ (в обем от 80 страници) на българското законодателство и българската съдебна практика, включително на ниво Върховен касационен съд, относно дефиницията за гражданския (юридическия) пол и предпоставките, при които едно лице в България може да смени гражданския (юридическия) си пол – въпроси, които взривиха българското общество в началото на 2018 година по повод обсъждането на приемането на т. нар. Истанбулска конвенция;

- двутомният сборник предложи на българския читател отправна точка, от която проблемите на биоетиката и биоправото могат да бъдат разглеждани систематично и последователно с оглед формирането на специфична обществена чувствителност при провеждането на различни форми на биополитически инициативи в България.

Тематично направление № 2

ИЗМЕРЕНИЯ НА СВОБОДАТА: философски и юридически въпроси на [дее]способността

Монографията *„Недееспособността на физическите лица. Съвременни предизвикателства“* е издадена през 2016 година на български и на английски език. Тя адресира съвременните философски и юридически предизвикателства пред начина, по който българското гражданско право се отнася към юридическата валидност на волеизявленията на лицата, страдащи от слабоумие или душевна болест (изразите са легални и се използват в чл. 5 от Закона за лицата и семейството). Въпросите са изключително актуални предвид изготвения от Министерството на правосъдието Законопроект за физическите лица и мерките за подкрепа, който в първия си вариант беше публикуван за обществено обсъждане на 09.04.2015 г. Текстът на законопроекта претърпя две промени след първоначалното му публикуване: неговата втора редакция беше обявена на сайта на Министерството на правосъдието на 31.07.2015 г., а третата му редакция – на 23.06.2016 г. След множество обсъждания, дискусии и спорове,

законопроектът беше внесен в Народното събрание на 04.08.2016 г. от Министерския съвет със сигнатура № 602-01-4/04.08.2016 г. Поради предсрочното разпускане на 43-о Народно събрание на Република България законопроектът не беше гласуван в пленарна зала. Той обаче постави на широко обществено обсъждане редица важни политически, правни и етични въпроси, касаещи отношението към лицата с умствени затруднения и психични разстройства. Причината за това е, че законопроектът предвиждаше радикална промяна в парадигмата, през която се конструира правния статус на лицата с умствени затруднения и психични разстройства. Той предлагаше система от нововъведения, при които тези лица не се възприемат като обекти на забрани (запрети, запрещение), а биват овластявани като субекти на подкрепа (подпомагане, закрила).

В монографията се разглеждат основните етични и правни въпроси, свързани с начините на зачитане на свободата на хората, които поради умствена недоразвитост или поради психично заболяване не могат да се грижат сами за охраняването на своите интереси. Направено е подробно разграничение между двата подхода при регулирането на техния правен статут: регулация въз основа на критерия „най-добър интерес“ и регулация въз основа на критерия „автентична воля“, като са представени положителните и отрицателните аспекти на всеки един от тези два подхода. Проблематизирани са философските основи на понятието за дееспособност – способността на едно лице да упражнява правата и да изпълнява задълженията си лично, самостоятелно и чрез свои собствени действия/бездействия. Двата критерия: „най-добър интерес“ и „автентична воля“, са догълнени с подробен анализ на значението на паметта при определянето на способността на едно лице да упражнява самостоятелно своите права. Разработката е подчертано интердисциплинарна и трансдисциплинарна, като включва въпроси, свързани с етиката на различията, философията на личната идентичност и теоретичните основи на дееспособността.

Приноси моменти:

- монографията представлява първото в България и едно от малкото в международен план (това е и причината тя да бъде публикувана и на английски език) задълбочено изследване на философията на дееспособността;
- монографията съчетава по оригинален начин специализирания технико-юридически подход към въпросите на дееспособността с теоретико-философските измерения, касаещи фундаментално понятие за човешката свобода;
- монографията предлага систематично и изчерпателно съпоставяне на двата традиционно противопоставяни подхода при регулирането на начина на упражняване на правата на хората с ментални затруднения или с психични заболявания: критерият „най-добър интерес“ и критерият „предполагаема воля“, като обособява и защитава нов трети критерий: „автентична воля“;
- монографията за пръв път представя, съпоставя и разграничава различните видове правни мерки, чрез които може да се регулира значението на волята в правото, разглеждайки ги като специфични инструменти за практическо упражняване на човешката свобода: мерки за подкрепа, мерки за закрила, мерки за самоограничаване и мерки на медицинска принуда;

- монографията въвежда и проблематизира детайлно въпроса за паметта като основополагащ фактор при признаването и зачитането на волята на правния субект, особено в контекста на едно от най-разпространените в Европа заболявания, каквото е болестта на Алцхаймер;

- монографията представя подробно непопулярната у нас концепция за „светлите“ и „тъмните“ периоди в болестта на хората с психични разстройства, която очертава една от най-слабите страни в теоретичната конструкция на запрещението като правен институт, който се прилага в България.

Тематично направление № 3

ЕТИКА И КЛИМАТ: ускорения и регулации от бъдещето

„Морални измерения на собствеността в екологически контекст (към обосноваване на една „проприетарна“ екология)“, има следните научни приноси:

а) обосноваването на понятието *„проприетарна екология“*, в която решенията на екологичните проблеми се търсят не чрез аргументиране на права в полза на новопризнати субекти (права на растенията; права на животните; права на екосистемите и на природата като цяло), а чрез очертаване на моралните граници на собствеността върху живите организми и неживата природа (обосноваване на специфични „екологични“ ограничения на собствеността, свързани с особеностите на природните процеси и моралната значимост на взаимодействието във времето между настоящите и бъдещите поколения; аргументиране, разграничаване и конкуренция между различни видове и модели на собственост);

б) формулиране и съпоставяне на концепциите за *дефранзивна* („отбраняваща“, едновременно свръхексклузивна и „празна“) и за *интегративна* („включваща“, едновременно „отворена“ и „плюралистична“) *собственост*, разглеждани като възможни модели за притежаване на природата, съобразени с етическите измерения на съвременните екологични проблеми, с които се сблъсква човечеството;

в) установяване и оценка на екологичния потенциал на т.нар. *„културно обусловена собственост“*, призната в полза на „коренното“ население, както и на връзката ѝ с принципа за общо наследство на човечеството, предлаган при регулирането на естествените ресурси на Земята и в открития Космос;

г) обосноваване на тезата, според която през регулациите на собствеността може да се постигне защита на природата не само чрез налагане на ограничения (граници на собствеността), но и чрез *приписването на задължения* (задължения за стопанисване) за собственика;

д) обосноваване на тезата за моралното и юридическо значение на красивото („забележителното“) в природата при регулирането на *ландшафта*, включително с оглед необходимостта от допълване и развитие на релевантното българско законодателство;

е) обосноваване и разграничаване на три нива на собствеността върху живите организми: *корпорална, интелектуална и суверенна собственост* (признати от българския законодател в контекста на защитата на биологичното разнообразие и генетичните

ресурси като национално богатство), както и изследване на съществуващите между тях отношения на конкуренция;

ж) предлагане на различни решения при посрещането на претенциите за човешко *притежание и контрол на границата* между живото и неживото: по отношение на вирусите, вирионите и прионите, като тези претенции са разгледани в контекста на актуалните събития в България и в цял свят, свързани с пандемията, причинена от SARS-CoV-2;

з) провеждане на разграничение между съществуващите етически и правни регулации, от една страна, на *полезния* (породи, сортове, забележителни видове, генетични ресурси) и, от друга страна, на *вредния* (вредители, патогени) *живот*, включително чрез съпоставянето на метафорите за (извънредната) война и (устойчивата) борба;

и) обобщаване и систематизиране на конкретните инструменти за управление на съотношението (конфликта) между защитата на *генетичната идентичност* (биоразнообразие) и целенасоченото въвеждане на генетични изменения (генетично модифицирани организми) в рамките на определен биологичен вид, както и на свързаните с това етически ограничения при създаването на биологични хибриди и трансгенетични химери;

к) предлагане на алтернатива на концепцията, която фиксира природа в ресурси и вещи, чрез представяне на регулации, центрирани около *природните процеси и кръговрати*, съществуващи в природата (идеята за „свободната“ природа и естественото движение на природните компоненти);

л) формулиране на основните приоритети на интергенерационната етика при използването на природните ресурси и управлението на политиките спрямо измененията на климата, включително обосноваване на необходимостта от въвеждане на работещи институционални механизми за обсъждане и зачитане на *интересите на бъдещите поколения* (синхронизиране на политическото и геологичното време чрез посредничеството на екологичното време; създаването на политически представители или омбудсман на бъдещите поколения; преосмисляне на концепцията за вреда; признаване на нов вид престъпления против бъдещите поколения и др.);

м) представяне етическите измерения на извънземния живот в контекста на съществуващите регулации на открития Космос и *небесните тела*, както и на съдържащите се в тях решения относно собствеността, като се представя и шансът за създаване на нов тип собственост, която вместо на ексклузивността се основава на принципа на общото достояние.

Въз основа на направените теоретични обобщения и изводи, са изведени възможни регулационни инструменти, които биха могли да бъдат приложени в действащото българско законодателство с оглед практическото постигане на целите на една „проприетарна“ екология: *защита на природата* чрез въвеждането на нови модели на притежание, каквито са публичната, културно обусловената, дефанзивната, интегративната и хибридната собственост. Защитен е принципът на плуралистичната собственост като гъвкава законодателна рамка за упражняване на човешката свобода по начин, който може да бъде съобразен с постигането на екологично значими цели.

Продължение на научната проблематика, свързана с философията на притежанието и възможните модели, по които да бъде структурирана собствеността, за да отговаря на целите на екологията, е монографичното изследване **„ОТВЪД БОКЛУКА. Философско изследване върху притежаването на отпадъците“**. То си поставя за *цел* философското проблематизиране на легалното понятие за отпадък, чрез тестването на неговата съпоставимост с различни философски идеи относно производството, притежанието и потреблението. За тази цел са използвани различни автори, част от които

адресират директно различни аспекти на понятието за отпадък, докато при други автори е необходимо първо да бъдат разгледани техните основни теоретични тези и едва след това да се пристъпи към извличане на значението им за проблематизирането на понятието за отпадък. Към първата група могат да бъдат причислени автори като Мери Дъглас, Уилям Вини, Гей Хокинс, Грег Кенеди. Сред авторите от втората група са Джон Лок, Дейвид Хюм, Карл Маркс, Мартин Хайдегер. Използвани са множество различни автори в стремежа за търсене на различни „ключове“ към разбирането на понятието за отпадък.

06.06.2024 г.

Стоян Ставру: